

ДВА НАДГРОБНА СПОМЕНИКА КОД БИЈЕЛОГ МРАМОРА И ЛОКАЛНО ПРЕДАЊЕ

Дејан Вемић

Београд

Апстракт: Приликом рекодносцирања Ђерена, у областима Дробњака на северу Црне Горе, идентификована су два стећка (крстача и сандук) до сада научно необрађена. Код локалног становништва, као и у етнографској литератури, постоје предања везана како за саме споменике, тако и за околне штамониме.

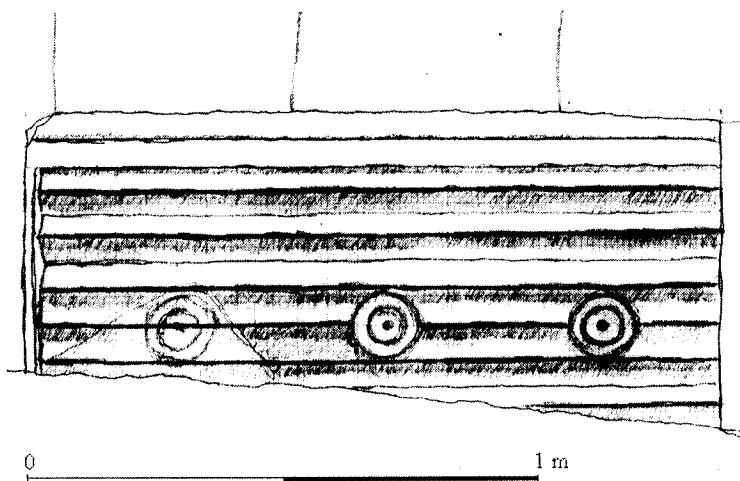
Кључне речи: стећак, средњи век, Дробњак, локална предања, индоевропска компаративистика.

Обиласком околине Жабљака на северу Црне Горе, јула месеца 1995, на потесу од села Горња Буковица према Шавнику, преко планине Ивице, запазио сам два средњовековна споменика за које нисам нашао потврду у литератури. У питању су два стећка: сандук и крастача,¹ који се налазе на Польани код Бијелог мрамора.

Сандук је дислоциран, односно узидан је у тзв. Божову чесму. Чесму су Божови унуци обновили током 1970-их. Када је сандук узидан и одакле је пренет није ми познато. Сандук је ширине 62 см, дужине 125 см, а изнад земље је видљив у висини од 63 см (сл. 1; т. I/1). Пошто се три диска највероватније налазе на средини сандука, споменик има укупно 8 ребара, а ребра су ширине око 10 см.

Овај споменик спада, по Бешлагићу, у сандуке са архитектонским мотивима брвна, и то у специфично црногорски тип (1982: 374–375). Истом типу припадају стећци у Никшићу, око Шавника и Жабљака (Новаковићи). Разликују се од стећака овог типа по Херцеговини и Босни; ребра су им пластичнија и дебља и мање су густине. Број ребара се креће од 6 до 10, у једном случају 13. У већини случајева, по средњем ребру налазе се кружни венци, дискови. Обично се налазе три таква диска, у неким случајевима један, а у једном случају четири диска.

¹ О типологији стећака видети: Bešlagić (1982: 75–80), Miletic (1982: 33–36). О стећку као појму: Bešlagić (1982: 31–33), Đudić (1995: 67), Erdeljan (1996: 10), Jez (2001: 140).

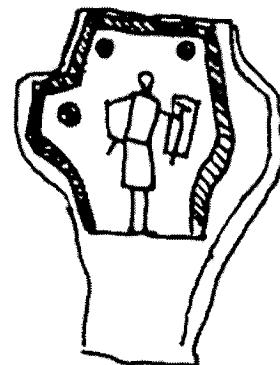

Сл. 1. Стежак узидан у Божову чесму.

Fig. 1. Monument built into Božova Česma

Сандук са Бијелог мрамора истоветан је оном из Новаковића, а судећи по фотографији (Сергејевски 1952: сл. 14–16, 19) и онима из Никшића (Wenzel 1965: Т. I/25, II/26–28, III/6, V/24). Аналогни овим мотивима су мотиви дискова са гробница у поду Успенске цркве у Кому; Стефана Црнојевића и госпође Маре из половине петнаестог века (Miletić 1982: 116), с тим што се аналогија односи само на дискове, а не и на мотив брвна који у Кому не постоји.

Што се крстаче тиче, Венцелова (Wenzel 1965: Т. XC/4), даје груб цртеж (без наведених димензија) једне која би по облику и мотивима одговарала крстачи са Бијелог мрамора. Међутим, Венцелова наводи да је крстача из околине Никшића, уз напомену да је податак преузет од Штернека (Sterneck 1877). Код самог Штернека (Sterneck 1877), пак, цртеж споменика (сл. 2) пропраћен је следећим описом: “*Hoher Stein in Montenegro am Wege von Niksic nach Mokro am Ostfuße des Vojnik*” (што значи да се по њему она налази на планини Војник, преко које иде пут Никшић – Мокро (код Шавника).² Видимо да је

Сл. 2. Стежак у облику крстаче (према Sterneck 1877).

Fig. 2. Cross-shaped monument (after Sterneck 1877).

² Штернек, иначе, стежке датује у преримско доба (Sterneck 1877).

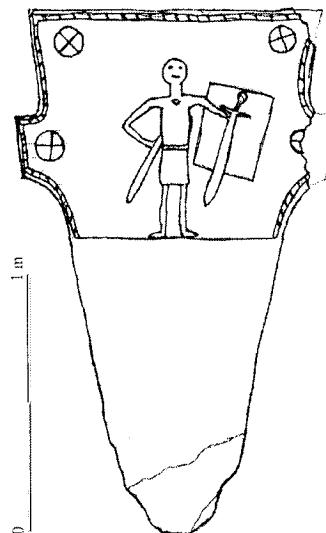
на крстачи приказан ратник у усправном, фронталном положају, са мачем и штитом у руци; око ратника су четири крста уписаны у круг, а око читаве представе је бордуре.

Како ћемо показати, ова крстача се не налази на планини Војник, како каже Штернек, нити у околини Никшића, како тврди Венцелова, већ на планини Ивици, на локалитету Бијели мрамор, поред средњо-вековног пута који је ишао преко планине Ивице.

У Никшићу и околини, постоје свега две крстаче код Петрове цркве; једна са плочом и мотивима крста са кружним заврштецима кракова (Wenzel 1965: Т. XII/15) и друга са натписом који спомиње „војводу Дракулу”, датована у седамнаести век (Сергејевски 1952: сл. 24; Bešlagić 1982: 546–547). Дакле, ниједна од њих не одговара Штернековом цртежу.

Крстача о којој је у овом раду реч налази се на локалитету Бијели мрамор у близини претходно описаног сандука, односно педесетак метара према северу, испод Божове чесме. По записима из деветнаестог века, као и према сведочењу мештана, овај споменик није дислоциран, осим што је пре двадесетак година оборен (околности су непознате). Крстача је висине 195 см, максималне ширине око 120 см, ширине на врху горњег дела 110 см, а у средњем 50 см, дебљине 19 см (сл. 3; т. II/1–2). Леви крак крста је одломљен (што би одговарало и Штернековој скици) и изгубљен. Рельефна представа обухвата горњи део плоче у дужини 80 см и уоквирена је цикцак бордуром. Представљен је ратник у стојећем положају са исуканим мачем и штитом у левој руци, док му је десна рука на канији за појасом. Мач држи за сечиво испод на-крснице. Штит је правоугаоног облика. Ратник је обучен у неку врсту тунike до изнад колена, са опасачем преко појаса. Висина фигуре је 66 см. У оквиру представе, поред бордуре, налазе се и четири равнокрака крста уписаны у круг, с тим што је онај на левом краку крстаче оштећен. Пошто и на Штернековој скици на левом краку недостаје крст у кругу, то би био доказ да је реч о истом споменику, који је Штернек погрешно лоцирао, а Венцелова још више удаљила у околину Никшића.

Крсту у кругу приписује се соларна симболика (e.g. Bešlagić 1982: 171–177, са освртом на претходна разматрања). Чини се да је такав симболизам у овом

Сл. 3. Стежак у облику крстаче, Польјана, Бијели мрамор.

Fig. 3. Cross-shaped monument, Poljana, Bijeli Mramor.

случају посебно наглашен. Крст у кругу јавља се четири пута (један оштећен), при чему уписани крст сваки пут има другачији положај, указујући на цикличност у Сунчевом кретању.

Што се представе штита тиче, већина аутора који су се тим питањем бавили слаже се у претпоставци да представљен на стећку означава истакнуту личност: истакнутог ратника или властелина (e.g. Bešlagić 1982: 225–232, са освртом на претходна разматрања). Правоугаони облик штита (могући „*scutus bosnensis*” поменут у дубровачким аналима 1335), карактеристичан је за Херцеговину, тако да Бешлагић мисли да би се чак могли сматрати и „националним државним симболима” (*ibid.*: 239).

Према сведочењу мештана на полеђини споменика није било никаквих мотива. Пре него што је оборен, споменик је стајао на мањој хумци поред које сада лежи, и био је окренут ка истоку. По Бешлагићевој класификацији, ова крстача би спадала у тип 2б, односно у крстачу са другачије обликованим горњим краком; издуженим, проширеним и заравњеним (Bešlagić 1982: 110). Крстаче су уопште ретки облици међу стећцима, а од свих области најмање су заступљене у Црној Гори (*ibid.* 1982: 111; Milić 1982: 116). По Бешлагићу (1982: 124) крстаче би требало датовати најраније од шеснаестог века. Милетић (1982: 35) појаву крстача лоцира у половину петнаестог века. По облику најближу, мада рецентну, паралелу крстачи са Бијелог мрамора чиниле би дрвене крстаче из прошлог века са православног гробља у Ораховљанима, између Кључа и Босанског Петровца (Bešlagić 1982: 544), чија су три горња крака слична овој са Бијелог мрамора, тј. горњи крак је виши и шири од кракова са стране.

За крстачу у Польјани код Бијелог мрамора везује се локална легенда коју су пре стотинак година забележили Лубурић (1930) и Томић (1902). Описујући племенске сукобе између Дробњака и Крича, Лубурић (1930: 48) пише: „Напослетку војвода Лапац саветује Дробњаке да позову зета, сина кричког војводе у првиче. Кричи се одазову овом позиву. Дробњачки зет, син кричког војводе Калоке, пође са женом и двогодишњим синчићем у тазбину. Од пратње узме само једног слугу. Код чесме у Буковичкој гори дочека га војвода Лапац. Кад се састану и загрле, војвода Лапац, који је, веле, био од дубоке старости ослепео, разбучи дроб Кричу. Слуга погинулог одмах убије војводу Лапца, а жена погинулог Крича, одива Косорића, пребежи у род и унесе малог синчића. Због овог настану дуге и крваве борбе између Крича и Дробњака, које се заврше потпуним поразом Крича и проширењем дробњачке територије до реке Таре. На месту погибије војводе Лапца подигну Дробњаци један споменик и на њему исклешу лик од човека с мачем у десној руци, оштрица од мача окренута је право земљу.”

Предање о овим догађајима сачувало се и у називима топонима који се налазе у близини споменика: Крвава локва, Клађе и извор Крвавац.

О истом догађају нешто другачију верзију износи Томић: „И данас постоји мрамор кричког војводе у Пољани на врх Буковичке горе и зна се место, где су Дробњаци победили Криче и војводу им убили. Од те битке прозвао се и један извор Крвавац, што је крвав протекао, а место, где је био највиши поколъ, прозове се Клађе. Потомци тих дробњачких Крича – Кричкова, који се и данас тако зову, живе око Левер-Таре у турској граници. Има их у 5 села. Живот им је прост и прави сточарски. Повучени су од осталога света.” (1902: 104).

Према Лубурићу (1930: 20), Нићифор Дучић је забележио предање о том догађају, када је 1865. године путовао по Дробњаку: „Кричковићи се у старо доба заваде са Дробњацима око Језера, те дође до боја. Разбојиште је било у планини Ивици, огранку Дурмитора, међу Језерима и Дробњацима. Ту од обје стране мноштво изгине. Ту погине и војвода Кричковић. У Ивици се заиста, и сада види у долу код извора један камени споменик с бильезима на њему: мач и копље. Предање вели да је то гроб војводе Кричковића.”

Лубурић (1930: 47) наводи да је поменути дробњачки војвода по сачуваном предању Лапац Косовчић, тј. из братства Косовчића које је у Дробњаку било најбогатије и најугледније: „Тврде, да је Новљане (тј. Дробњаке) довео у Босну војвода Лапац Косовчић, а одатле превео у Бањане и напослетку један, и то већи део довео у Дробњак. Веле, да је војвода Лапац у време досељења у Дробњак био у дубокој старости.” Исти аутор, не наводећи изворе, те догађаје смешта у седмо или осмо стоеће (*ibid.*: 9). Занимљиво је могуће преплитање митских елемената (слепи родонаčелник у дубокој старости) са историјским чињеницама.

Дубровачки анализи помињу Хлапца Станковића као Дробњака, примићура и крамара тј. као старешину поносника (Динић 1937: 121–124, 133–134, 139–141). У вези са тим и Динић (1937: 134) каже: „Крамар је био душа каравана. Он склапа уговор са трговцима и одговара за његово извршавање. Он организује караван и води га ка постављеном циљу. Поносници су његови људи који преко њега само долазе у контакт са трговцима. Било је крамара који су управо славни људи своје врсте, као Хлапац Станковић, Херак Милошевић и Дубравац Милићевић. Првих деценија петнаестог века највећи број каравана који су полазили из Дубровника био је под њиховим вођством.” О угледу Хлапца Станковића, Динић (1937: 139–140) каже следеће: „Само изузетно пристајао је понеки крамар, који се уздао у своје везе и вештину, да на његов терет пада штета, настала услед великашских насиља. Познати Хлапац Станковић није презао од тога да трговцима гарантује безбедност при пролазу кроз земље Павловића и Косача”, а такође и: „Мада нам то по себи изгледа разумљиво, често срећемо обавезу да онај примићур који је склапао уговор мора лично ићи са караваном до одређеног циља – *ire personaliter; cum persona sua; personaliter eundo; cum capite suo.* Једино је

Хлапац Станковић могао место себе послати и свог старијег брата.” (*ibid.*: 141)

Дакле, народно предање везује „војводу Лапца” за крстачу у Польани код Бијелог мрамора. Хлапац Станковић, значајна личност у Дробњаку свога времена, живео је у првој половини петнаестог века, када би се могла датовати и крстача, будући да по мотивима не одступа од некропола у Новаковићима и Барама Жугића. Пошто је уобичајено да овакве крстаче обележавају гробна места истакнутих људи, то би и ова можда могла означавати гроб Хлапца Станковића. За сандук узидан у Божову чесму, пошто је дислоциран, тешко је рећи одакле је.

Уколико се предање о борбама Дробњака са Кричима заснива на историјским догађајима (*cf.* Стојановић 1926: 51 бр. 9694), те су се борбе морале окончати крајем четрнаестог века. По предању, река Буковица била је граница Дробњака према Кричима, што значи да Дробњаци нису држали већи део Сињајевине и Језера. Множтво дубровачких анала помиње крајем четрнаестог и током петнаестог века управо и једино Дробњаке у Језерима као поноснике, катунаре или разбојнике (*e.g.* Динић 1937; Лубурић 1930; Јиречек 1952; Маловић-Ђукић 1999). Тако је и у турском попису из 1477. када се и изричito наводи да је нахија Кричак између Сињајевине (значи од Таре) до Пљеваља са „више цемата” али свакако мање од Дробњака који броји 17 цемата (Šabanović 1982: 159–166). То оповргава становиште Томића (1902: 452) да су Дробњаци прогнали Криче „пре једно 200 година” тј. почетком осамнаестог века, а иде у прилог народном предању и Лубурићу да су се сукоби одиграли „по досељењу Дробњака” што би значило или пре првог помена Братиње Дробњака 1285. или свакако пре последњих деценија четрнаестог века, када су врло чести помени искључиво Дробњака, а не Крича у Језерима (Динић 1937: 119–146; Лубурић 1930: 15; Маловић-Ђукић 1999: 145–154).

Могуће је да је у новије време дошло до мешања легенди из далеке прошлости са значајним догађајима и личностима из млађе прошлости (Хлапац Станковић) и до везивања старијег мита о прехришћанском божанству и родонаочелнику, за крстачу са Бијелог мрамора.

Име Лапац несумњиво асоцира на историјског Хлапца, значајну личност свога доба, али на посебну, легендарну позадину Лапца, пре свега, указује његово презиме Косовчић. Утврђено је (Лома 2002: 155–157) да је презиме Косовчић само варијанта, и то старија, од Косанчић (у Косовском епу Иван Косанчић) и Косовац (епски Косовац Јован). У питању су, дакле, три истозначне варијанте.

Занимљиво би било сагледати структуру легенде о Лапцу и сукобу са Кричима кроз индоевропску компаративистику. Теза нове компаратививне митологије јесте да су неки велики јуначки епови настали транспозицијом митолошких сукоба са божанске на људску раван (Лома 2002: 251).

Уколико у неком релативно новијем епу, какав је рецимо српски везан за Косовски бој, за који знамо да се заиста и збио као историјска чињеница, када се збио и ко су учесници, можемо препознati елементе заједничке општој словенској и индоевропској епској традицији, онда можемо претпоставити и срpsку епску традицију која претходи косовској. Та традиција би се тако могла условно назвати Пракосово, а еквиваленти Цару Лазару и Милошу Обилићу били би Пра-Лазар и Пра-Милош (Лома 2002: 7–9). Но, можемо ли препознати и Пра-Лапца?

Битни заједнички елементи индоевропске митолошке структуре јесу: судбоносни сукоб два владара и њихових војски (народа, племена) где гину обојица, прерушено божанство које посредно изазива сукоб, физичко слепило неког од битних учесника. Сви ти елементи постоје и у легенди о Лапцу и сукобу Дробњака са Кричима. Да неки мит временом подлеже рационализацији и транспозицији митолошког сукоба са божанске на људску раван, можемо видети на ирском примеру битке на Мојтури између Ираца и Викинга. Реч је у ствари о транспонованом индоевропском есхатолошком миту са коначним сукобом богова и демона, у историјску легенду о борби против туђинаца (Лома 2002: 169).

На елементе легенде указује и презиме Косовчић, приписано Лапцу из народног предања. По предању догађаји са Лапцем и Кричима дешавају се пре битке на Косову. Порекло са Косова се у предању нигде не спомиње, већ увек досељавање из правца Босне, те само предање искључује извођење Косовчић од Косово. Занимљива су такође и предања о потомцима легендарног Лапца, сви одреда старешине племена. Орлибан Страхињин Косовчић,³ који у време дизања манастира Мораче такође подиже у Дробњаку манастир Јеловац, и Ђурјан Косовчић, који предводи Дробњаке у Косовском боју. Косово се често у српској епци помиње као „грдно судилиште”, место судбоносног сукоба. Да и по-приште боја Дробњака и Крича садржи такву симболику сведоче и Лубурићеви записи (1930: 20): „Та је борба почела у Буковичкој гори и била је толико крвава, да се, веле, један извор назвао Крвавац по многој проливеној крви (...) Борбе су биле дуге и толико дивљачне да се и сада о томе са ужасом прича (...) О овим се борбама зна много појединости и за њих је везала традиција постанак многих топографских назива, па чак и реке Пиве.” Нажалост, Лубурић не наводи ни те топониме, ни те „многој појединости”, па остаје неизвесно, али свакако интригантно, јесу ли у вези са тим митом и топоними Громовник и Лупоглава,⁴ Скакавица, Скок⁵ и др, који се налазе у близини Бијелог мрамора. Косово, као

³ Нејасна је повезаност са Бановић Страхињом, Лубурић (1930) је негира.

⁴ *Lupy-golv* „они који љуште главе, тј. убијеним непријатељима скидају скалпове”, такође и лужичко племе *Lupigla(va)* (*lupili*, „гулити”) (Лома 2002: 197–199).

⁵ О скоковима натприродне дужине видети: Лома (2002: 224–226, 242, 244).

„грдно судилиште”, има несумњиво митски значај у српској епци, у чијој структури има елемената својствених читавој индоевропској традицији. Један од тих елемената је и мотив „прерушеног божанства”. У косовском миту свети Илија прерушен у сокола доноси пред кнеза Лазара судбински избор између „царства небеског” и „царства земаљског”, а прерушен у старца спречава Марка Краљевића да оде у битку.⁶ Како је већ напоменуто, презиме Косовчић је само варијанта, и то старија од Ко-санчић и Косовац. У косовском миту Ко-санчић Иван, а као слуга Милоша Обилића и по његовом наговору, неистинитим приказом турске силе слабијом но што она јесте, наводи кнеза Лазара да уђе у битку, а тиме га посредно шаље у смрт.⁷ Данског краља Харалда наводи Один, прерушен у возара његових бојних двоколица, да уђе у битку са Швеђанима обећавајући му победу, унапред знајући да га очекује погибија, као и читаву данску војску на пољу Бравала (Лома 2002: 155). Тако и Лапац „саветује Дробњаке” да позову зета у госте, да би потом изазвао сукоб. Циљ божанства је придобити јунака за себе, односно за своју војску мртвих (Валхала, Царство небеско). Што се атрибути слепила тиче,⁸ слеп је и краљ Дхртараштра из Махабхарате, чији би митски праузор био такође (символично) слепи Бхага, староиндијски бог давалац, а слеп је и краљ Харалд, од Одина одређен да му се придружи у Валхали. Такође је слеп и Хедр који убија Балдра, свога брата а Одиновог сина, бога пролећа-соларног хероја.

Следећи Чајкановића (1941: 56–57, 144), Лапац би одговарао прехришћанском српском врховном богу – Дабогу, а „најкупља жртва, људска жртва, припада Дабогу не само по томе што је он највећи међу боговима, него и по томе што је он национални бог, творац и родоначелник целога народа (...) природно је да богу живих и мртвих људи припада првенствено људска жртва”; Лапац би, дакле, био „творац и родоначелник свога народа, *initia gentis*, и крвник, „Бог стари крвник”, према томе, није зао бог, него бог *стварац*, у чију област спада узимање душа.” Након што је установио и многе атрибуте Дабогове очуване код Краљевића Марка, Чајкановић (1941: 186) напомиње да је Марко по једној српској скаски, када се налази у пећини, дакле када је на „оном свету”, слей. Марко позива залуталог путника да се поздрави са њим, али овога саветује вила да нипошто не прилази јер би му Марко „одмах главу срскао и руку преломио”, дакле убио. Путник му место руке подмеће гвожђе, које Марко одмах ломи (Чајкановић 1941: 186).

⁶ О митолошкој улози светог Илије као христијанизованог бога рата видети: Лома (2002: 149–153).

⁷ Ко-санчић Иван уходи Турке (Бурић 1977: 263).

⁸ О слепилу кнеза Лазара у пренесеном значењу видети: Лома (2002: 155).

Легендарни Лапац је такође „од дубоке старости ослепео”, а и убија кричког војводу преваром (како уосталом и Милош убија Мурата).⁹ Сам назив племена Дробњаци, по једној варијанти (по свој прилици и најстаријој), настао је из „поруге” околних племена јер је стари војвода Лапац „на Бога и Божју вјеру своме зету просуо дроб” (Лубурић 1930: 14). Но, по првој Лубурићевој верзији Лапац и није таст, јер је жена кричког војводе „одива Косорића”. Јасно је да је у време записивања приповести од стране Дучића,¹⁰ Лубурића (1930) и Томића (1902) већ постојало више варијанти мита. По једној варијанти споменик је подигнут војводи Лапцу, по другој Кричковићу итд. Лапац такође својим чином преваре и убиства изазива крвопролиће између Дробњака и Крича и то након постигнутог мира. О изузетном значају тог догађаја сведочи и топонимија (Крвава локва, Крвавац, Клађе). Гледано кроз призму индоевропске компаративистике, сама легенда о Лапцу садржи још један врло битан елеменат заједничке традиције, а то је мотив заједничке погибије оба владара: кричког војводе и самог Лапца. То је случај како у косовском, тако и у осталим митовима индоевропског порекла (Лома 2002: 132).

Атрибут хромости код легендарног Лапца предање није сачувало, мада је могуће да је постојало као још један атрибут прерушеног божанства. Из српске епике Лапцу би као пандан највише одговарао Јован Косовац:¹¹

„О, луд ти си, дијете Секула!
Јесам ли ти, болан, говорио
Да не идеши на стара јунака?
Оно није оstarјели ћедо,
Већ је главом Косовац Јоване,
Ћедо је се кастил начинио,
Од враштва му ђогат охронуо.
И он чува све Косово равно,
Много их је тако преварио,
На Косову бојном погубио.”

За Косовца Јована, Лома каже следеће: „Ту је Јован Косовац представљен као јунак митске снаге који блуди пољем Косовом на хромом коњу прерушен у онемоћалог старца и тако јунаке лакоме на лаку победу и плен мами да га нападну, па их убија” (2002: 156). Такође, иза лица Косовца Јована наслућује као митског „врбоватеља палих јунака”, управо Дабога.

⁹ Слепило Лапца Лубурић више пута наглашава као његов битни атрибут, очигледно под утицајем самог приповедања.

¹⁰ Према Лубурићу (1930: 20) Дучић је ову приповест записао 1865.

¹¹ Бановић Секула и Јован Косовац (Бурић 1977: 374).

ЗАКЉУЧАК

На основу података доступних захваљујући Лубурићевом (1930) и Томићевом (1902) раду, имамо довољно података за делимичну реконструкцију легенде о Лапцу. Нажалост, данас можемо само претпостављати није ли било и више података за потпунију митолошку реконструкцију. Видевши у предању о Лапцу само сећање на догађаје из прошлости, могуће је да су записивачи и свесно занемаривали детаље које су сматрали превише фантастичним. Занимљиво је приметити да је, када је Лубурић (1930: 50) проучавао порекло породица у Дробњаку, чак 27 родова тврдило да је пореклом од Косовчића, иако се нико није тако и презивао. У Лапцу Косовчићу, „војводи Лапцу” за кога народно предање везује крстачу у Польани код Бијелог мрамора, поново видимо легендарног претка и родоначелника, односно онога Пра-Лапца који је од петнаестог века наовамо вероватно наследио, ако не друго оно барем име, чувеног дробњачког старешине поносника Хлапца Станковића, и који је, како то каже Динић (1937: 134), спадао у „управо славне људе своје врсте”.

БИБЛИОГРАФИЈА

Bešlagić, Š.

1971 *Stećci, kataloško-topografski pregled*. Sarajevo: Veselin Masleša.

1973 Стежци у околини Жабљака. *Гласник Етнографског музеја у Београду* 36: 111–138.

1982 *Stećci, kultura i umjetnost*. Sarajevo: Veselin Masleša.

Čajkanović, B.

1941 *O srpskom vrhovnom božu*. Beograd: Srpska kraljevska akademija.

Đinjić, M.

1937 Дубровачка средњевековна караванска трговина. *Jugoslovenski istorijski часопис* 3: 119–146

Dudić, N.

1995 *Стара ћробља и надћробни белези у Србији*. Beograd: Републички завод за заштиту споменика културе и Просвета.

Ђурић, В.

1977 *Антиологија народних јуначких песама*. Beograd: Српска књижевна задруга.

Erdejlan, J.

1996 *Средњовековни надћробни споменици у области Раса*. Beograd и Нови Пазар: Археолошки институт и Музеј „Рас”.

Жек, Ж.

2001- Некропола Дићи – прилог познавању средњовековних надгробних

2002 споменика. *Саопштења* 32–33: 135–145.

- Јиречек, К.
 1952 *Историја Срба*. Београд: Научна књига.
- Лома, А.
 2002 *Пракосово-Словенски и индоевропски корени српске етнike*. Београд:
 Српска Академија наука и уметности (Балканолошки институт).
- Лубурић, А.
 1930 *Дробњаци – љлеме у Херцеговини: порекло, прошлост и етничка
 улога у нашем народу*. Београд: Штамп. Д. Грегорића.
- Маловић-Ђукић, М.
 1999 Прилог историји Дробњака у средњем веку. *Гласник Завичајног музеја* (Пљевља) 1: 145–154.
- Miletić, N.
 1982 *Stećci. Umetnost na tlu Jugoslavije*. Beograd, Zagreb i Mostar: Jugoslavija,
 Spektar i Prva književna komuna.
- Сергејевски, Д.
 1952 *Средњовјековно гробље код Пећарске цркве у Никишићу*. Цетиње:
 Народна књига.
- Стојановић, Љ.
 1926 *Стари српски зајисци и најтијеси* 6. Београд: Српска краљевска ака-
 демија.
- Томић, С.
 1902 *Дробњак – антипропохеографска истраживања*. Београд: Српска Кра-
 љевска Академија.
- Sterneck, H.
 1877 *Geografische Verhältnisse, Comunicationen und das Reisen in Bosnien, der
 Herzegowina und Nord-Montenegro, Alte Grabsteine* (Blatt IV). Wien: Brau-
 müller.
- Šabanović, H.
 1982 *Bosanski pašaluk*. Sarajevo: Svjetlost.
- Wenzel, M.
 1965 *Ukrasni motivi na stećcima*. Sarajevo: Veselin Masleša.

DEJAN VEMIĆ

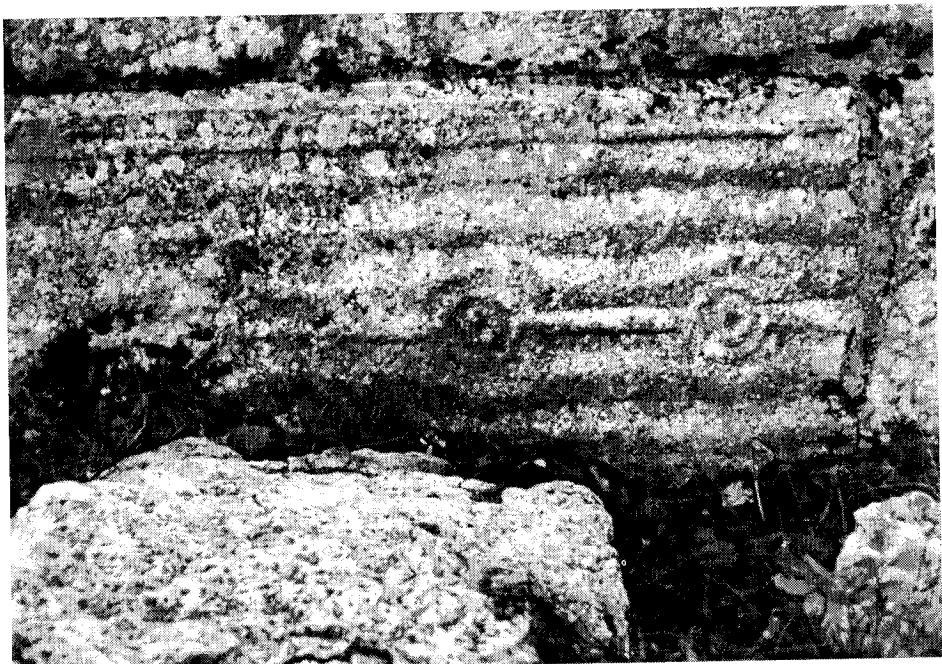
TWO TOMBSTONES NEAR BIJELI MRAMOR AND THE LOCAL SAGA

Summary

During a reconnaissance of the Žabljak area (in the region of Drobnjak, north of Montenegro) in July 1995, two late mediaeval tombstones were noticed at the locality Bijeli Mramor. One of them is in the shape of a slab (built into the Božova Česma drinking fountain), and another is a cross-shaped monument. Concerning their motifs, these monuments belong to the group of *stećak*, massive late mediaeval tombstones, made during the 14th and 15th centuries. The slab (fig. 1; pl. I/1) has an unusual motif of a board with disks, known only in the region between Nikšić and Žabljak and occurring in a very small number, which makes this discovery even more important. The cross-shaped monument (fig. 3; pl. II/1–2) has a representation of a standing warrior with a shield and a sword in his hands, surrounded by four crosses inscribed in circles. Such motifs are recognized as solar symbols. Each of the inscribed crosses has a different position which additionally emphasizes the variability of the Sun's revolution. The cross-shaped monument (that was previously mislocated by Sterneck 1877; see fig. 2) together with the local toponyms, is connected with local sagas. Following the saga, this cross-shaped monument marks the place where the leader of the Drobnjaks, Duke Lapac Kosovčić was buried after he was killed in a battle between the clans of Drobnjak and Kriči that happened there. None of these facts are confirmed by historical sources. It is particularly interesting that the saga describes duke Lapac as a blind and very old forefather of the Drobnjaks, who brought them to their new land. Observing the elements of this saga in the light of a new Indo – European comparative mythology, certain elements partly preserved, common in Indo – European mythological structure, may be noticed. In fact, duke Lapac would be a disguised god like the Serbian Dabog, Germanic Odin or St. Elijah (the Thunderer) and St. Sava (the Shepard of the Wolves), after the Christianization of the Serbs. Also, his surname – Kosovčić give emphasis to a fact that he is a mythological person, for the reason that it is just an older variant of Kosančić and Kosovac – surnames attributed to the heroes of Serbian epics; Ivan Kosančić and Jovan Kosovac. The Historical figure, Hlapac Stanković, was the very important person in 15th century Drobnjak, and he might be the one from whom the legendary Lapac has inherited his name. Since there is a chronological coincidence between the monument and a mentioning of Hlapac Stanković in the sources, this cross – shaped monument might be attributed to him.

Примљено: 9. маја 2005.

UDC 726.825.1/.4(497.16):398.1

1. Стежак узидан у Божову чесму.
1. A monument built into Božova Česma.

1. Стежак у облику крстаче, Польана, Бијели мрамор.
1. Cross-shaped monument, Poljana, Bijeli Mramor.

2. Стежак у облику крстаче, Польана, Бијели мрамор, детаљ.
2. Cross-shaped monument, Poljana, Bijeli Mramor, detail.